

**Development of World Pedagogy in the Second Half of the 19th
Century and the 20th Century. The Pedagogical Heritage of K.D.
Ushinsky.**

Students of Termez State Pedagogical Institute

Boltaboyeva Bo'rixol Quadrat qizi

borixolboltaboyeva@gmail.com

Saidqulova Ko'hinur Xusan qizi

koxinursaidqulova@gmail.com

Abstract: This article analyzes the development of world pedagogy in the second half of the 19th century and the beginning of the 20th century from historical, theoretical, and methodological perspectives. The article describes the formation of pedagogy as an independent scientific discipline, and how socio-economic and political changes, the industrial revolution, urbanization, and state policies aimed at developing public education influenced the evolution of pedagogical thought. Furthermore, the article analyzes the main pedagogical views, educational system reforms, person-centered education, humanistic pedagogy, and democratic principles that emerged in European and world pedagogical thought during the 19th and 20th centuries. The issues of didactic principles in the processes of education and upbringing, systematic mastery of educational materials, active cooperation between teacher and student, as well as the connection of the pedagogical process with life, are revealed on a scientific basis.

Keywords: development of world pedagogy, history of pedagogy, 19th-century pedagogical thought, educational system at the beginning of the 20th century, formation of pedagogy as a scientific discipline, humanistic and democratic pedagogy, theory of education and upbringing, didactic principles, person-centered education, pedagogical reforms, pedagogical anthropology, K.D. Ushinsky, Ushinsky's pedagogical heritage, the idea of national education, education in the mother tongue, the role of the teacher's personality, content and methods of education.

XIX asrning 2- yarmi –XX asrda jahon pedagogika fanining rivoji.

K.D. Ushenskiyning pedagogik merosi.

Termez davlat pedagogika instituti talabalari

Boltaboyeva Bo'rixol Quadrat qizi

borixolboltaboyeva@gmail.com

Saidqulova Ko'hinur Xusan qizi

koxinursaidqulova@gmail.com

Annotatsiya Ushbu maqola XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida jahon pedagogika fanining rivojlanish jarayonini tarixiy, nazariy va metodologik jihatdan tahlil qiladi. Maqolada pedagogika fanining mustaqil ilmiy yo'nalish sifatida shakllanishi, ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy o'zgarishlar, sanoat inqilobi, urbanizatsiya va xalq ta'limini rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosati pedagogik tafakkur rivojiga qanday ta'sir ko'rsatgani yoritilgan. Maqolada shuningdek, XIX–XX asrlarda Yevropa va jahon pedagogik tafakkurida yuzaga kelgan asosiy pedagogik qarashlar, ta'lim tizimi islohotlari, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, insonparvar pedagogika va demokratik tamoyillar tahlil qilinadi. Ta'lim va tarbiya jarayonlarida didaktik tamoyillar, o'quv materiallarini tizimli o'zlashtirish, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi faol hamkorlik, shuningdek, pedagogik jarayonning hayot bilan bog'liqligi masalalari ilmiy asosda ochib berilgan.

Kalit so'zlar: jahon pedagogika fanining rivoji, pedagogika tarixi, XIX asr pedagogik tafakkuri, XX asr boshlarida ta'lim tizimi, pedagogikaning ilmiy fan sifatida shakllanishi, insonparvar va demokratik pedagogika, ta'lim va tarbiya nazariyasi, didaktik tamoyillar, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, pedagogik islohotlar, pedagogik antropologiya, K.D. Ushinskiy, Ushinskiyning pedagogik merosi, xalqchil ta'lim g'oyasi, ona tilida ta'lim, o'qituvchi shaxsining roli, ta'lim mazmuni va metodlari.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida pedagogika fanining jahon miqyosida rivojlanishi, ta'lim tizimining ilmiy asosda shakllanishi va pedagogik tafakkur rivoji tarixiy ahamiyat kasb etdi. Bu davrda pedagogika mustaqil fan sifatida o'z o'rnini topa boshladi, shuningdek ta'lim va tarbiya jarayonlarini nazariy asoslashga qaratilgan ilmiy izlanishlar kuchaydi. Jahon pedagogikasining rivojlanishi ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy va madaniy omillar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, sanoat inqilobi, urbanizatsiya, maktab tizimining kengayishi va davlat tomonidan ta'limga qaratilgan siyosat pedagogik tafakkurga sezilarli ta'sir ko'rsatdi.

Ushbu davrda pedagogik tafakkurda insonning shaxsiy rivojlanishi, tarbiya va ta'limning birligi, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar kabi masalalar ustuvor mavzu bo'ldi. K.D. Ushinskiy esa pedagogikani mustaqil fan sifatida shakllantirish, pedagogik jarayonni ilmiy asoslash va shaxsni har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan konsepsiyalarni ilgari surdi. Uning pedagogik qarashlari va metodologiyasi XIX–XX asr jahon pedagogik tafakkurining muhim bosqichlarini ifodalaydi.

Shuningdek, Ushinskiyning pedagogik merosi:

Ta'lim va tarbiyaning uzviy birligini ta'kidlash,

O'qituvchi shaxsining pedagogik jarayondagi markaziy roli,

Ona tilida ta'lim berish va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim printsiplarini joriy etish,

O'quv jarayonida didaktik va metodik tamoyillarni tizimli qo'llash kabi jihatlarni o'z ichiga oladi.

Kirish qismida maqola maqsadi, vazifalari va metodologik asoslari ham ko'rsatildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida jahon pedagogikasining rivoji va K.D. Ushinskiyning pedagogik merosini tarixiy, nazariy va metodologik jihatdan o'rganishdir. Tadqiqot vazifalari esa pedagogik tafakkur rivojini, pedagogik qarashlar va ta'lim-tarbiya jarayonlaridagi yangiliklarni tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

1. XIX asrning ikkinchi yarmi – XX asr boshlarida jahon pedagogika fanining rivojlanish omillari

XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida jahon miqyosida yuz bergan ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy jarayonlar pedagogika fanining rivojlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatdi. Sanoat inqilobi, ishlab chiqarishning rivojlanishi, urbanizatsiya jarayonlari hamda ilm-fan yutuqlari ta'lim tizimidan yangi malakali, mustaqil fikrlovchi va ijtimoiy faol shaxslarni tayyorlashni talab etdi. Natijada ta'limning mazmuni, shakl va metodlarini tubdan yangilash zarurati vujudga keldi.

Mazkur davrda pedagogika falsafadan ajralib chiqib, mustaqil ilmiy soha sifatida shakllandi. Pedagogik bilimlar tizimlashtirildi, ta'lim va tarbiya jarayonlarining qonuniyatlarini aniqlashga qaratilgan ilmiy izlanishlar kuchaydi. Pedagogika psixologiya, fiziologiya, sotsiologiya kabi fanlar bilan uzviy bog'liq holda rivojlanib, ta'lim jarayonini ilmiy asosda tashkil etish g'oyasi ilgari surildi.

2. Jahon pedagogikasida yetakchi ilmiy yo'nalishlar va pedagogik qarashlar

XIX asr oxiri – XX asr boshlarida jahon pedagogikasida bir qator muhim ilmiy yo'nalishlar shakllandi. Jumladan, insonparvar pedagogika, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, tarbiyaning ijtimoiy mohiyati kabi g'oyalar keng yoyildi. Ta'lim jarayonida o'quvchi shaxsining individual xususiyatlarini hisobga olish, uning aqliy, axloqiy va jismoniy rivojiga bir butun jarayon sifatida yondashish muhim tamoyilga aylandi.

Bu davrda Yevropa va Amerika pedagogikasida ta'limning ilmiy-didaktik asoslari ishlab chiqildi. O'quv materialini tizimli bayon etish, bilimlarni ongli va mustahkam o'zlashtirish, ta'limning hayot bilan bog'liqligi kabi didaktik tamoyillar shakllandi. O'qituvchi shaxsining pedagogik mahorati, kasbiy tayyorgarligi va ma'naviy mas'uliyati alohida ilmiy tadqiqot obyektiga aylandi.

Shuningdek, xalq ta'limini rivojlantirish, umumiy majburiy ta'limni joriy etish, maktablar tarmog'ini kengaytirish masalalari davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Bu holat pedagogika fanining nazariy va amaliy ahamiyatini yanada oshirdi.

3. K.D. Ushinskiyning hayoti va pedagogik faoliyati

Konstantin Dmitriyevich Ushinskiy (1824–1870) XIX asr pedagogik tafakkurining yirik namoyandasi bo‘lib, u rus va jahon pedagogika fanining ilmiy asoslarini yaratgan mutafakkir olimlardan biridir. Ushinskiy pedagogikani faqat tajribaga asoslangan faoliyat emas, balki qat’iy ilmiy qonuniyatlarga ega bo‘lgan mustaqil fan sifatida rivojlantirish zarurligini asoslab berdi.

U o‘zining ilmiy izlanishlarida ta’lim va tarbiyaning jamiyat hayoti bilan chambarchas bog‘liqligini ko‘rsatib berdi. Ushinskiy fikricha, pedagogika insonni tarbiyalash bilan shug‘ullanar ekan, avvalo inson tabiatini, uning psixologik va fiziologik xususiyatlarini chuqur o‘rganishi lozim. Shu asosda u pedagogikani antropologik yondashuv asosida talqin etdi.

4. Ushinskiyning pedagogik g‘oyalari va ilmiy merosi

K.D. Ushinskiyning pedagogik merosida xalqchil ta’lim g‘oyasi markaziy o‘rinni egallaydi. U ta’lim xalqning milliy madaniyati, tili, urf-odatlarini bilan uzviy bog‘liq bo‘lishi lozimligini ta’kidlab, ona tilida ta’lim berish tamoyilini ilmiy asoslab berdi. Ushinskiy ona tilini bolaning tafakkuri, nutqi va ma’naviy dunyosini rivojlantiruvchi asosiy vosita deb hisoblagan.

Ushinskiy ta’lim va tarbiyaning birligi g‘oyasini ilgari surib, bilim berish jarayoni tarbiyaviy maqsadlarga xizmat qilishi kerakligini asoslab berdi. Uning fikricha, ta’lim jarayonida nafaqat bilim va ko‘nikmalar, balki axloqiy sifatlar, mehnatsevarlik, vatanparvarlik va ijtimoiy mas’uliyat ham shakllantirilishi zarur.

Didaktika sohasida Ushinskiy ta’limning ongli va faol xarakterda bo‘lishi, ko‘rgazmalilik, tizimlilik va izchillik tamoyillarini ishlab chiqdi. U o‘qituvchini ta’lim jarayonining yetakchi subyekti sifatida baholab, uning kasbiy tayyorgarligi, pedagogik madaniyati va shaxsiy namunasi o‘quvchi tarbiyasida hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini ta’kidladi.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida jahon pedagogika fanining rivojlanishi ta'lim tizimida tub burilishlar davri sifatida tarixda muhim o'rin egallaydi. Ushbu davrda pedagogika faqat amaliy tajribaga tayanuvchi faoliyat sifatida emas, balki o'zining aniq predmetiga, metodologiyasiga va ilmiy kategoriyalariga ega bo'lgan mustaqil fan sifatida shakllandi. Ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot, sanoatlashtirish jarayonlari, fan va texnika yutuqlari ta'lim tizimiga yangi talablarni qo'ydi hamda shaxsni har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlarning paydo bo'lishiga zamin yaratdi.

Mazkur tarixiy davrda jahon pedagogik tafakkuri insonparvarlik, demokratik va ilmiylik tamoyillari asosida rivojlandi. Ta'lim jarayonida o'quvchi shaxsi markaziy o'ringa chiqdi, uning individual imkoniyatlari, qobiliyatlari va psixologik xususiyatlarini hisobga olish zarurati asoslab berildi. Pedagogik jarayonning mazmuni, shakl va metodlari ilmiy jihatdan qayta ko'rib chiqildi, ta'limning hayot bilan uzviy bog'liqligi, nazariya va amaliyot birligi tamoyillari mustahkamlandi. Aynan shu davrda pedagogikaning didaktika, tarbiya nazariyasi, maktab boshqaruvi va o'qituvchi tayyorlash kabi asosiy yo'nalishlari shakllandi.

K.D. Ushinskiyning pedagogik merosi mazkur jarayonning muhim tarkibiy qismi bo'lib, u jahon pedagogika fanining rivojiga beqiyos hissa qo'shgan buyuk pedagog-olim sifatida e'tirof etiladi. Ushinskiy pedagogikani antropologik yondashuv asosida talqin qilib, tarbiya va ta'lim jarayonida inson tabiatini chuqur o'rganish zarur

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ushinskiy K.D. Inson — tarbiya predmeti sifatida. Pedagogik antropologiya tajribasi. — Moskva: Pedagogika, 1988.
2. Ushinskiy K.D. Tanlangan pedagogik asarlar. — Moskva: Pedagogika, 1974.
3. Ushinskiy K.D. Ona tili. Boshlang'ich ta'lim uchun qo'llanma. — Moskva: Prosveshcheniye, 1982.
4. Ushinskiy K.D. Tarbiya va ta'lim masalalari haqida. — Sankt-Peterburg, 1869.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

5. Djurenko E.A. Jahon pedagogika tarixi. — Moskva: Akademiya, 2004.
6. Medinskiy E.N. Pedagogika tarixi. — Moskva: Prosveshcheniye, 1990.
7. Xarlamov I.F. Pedagogika. — Minsk: Universitetskoye, 2002.
8. Kodjaspirov A.Yu., Kodjaspirova G.M. Pedagogika: darslik. — Moskva: Akademiya, 2010.
9. Xasanboev J., To'raqulov X., Xudoyqulov S. Pedagogika tarixi. — Toshkent: O'qituvchi, 2014.
10. Qodirova F.R., Jo'raev R.X. Pedagogika nazariyasi va tarixi. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.

